

Drugi svijet svijesti Aldousa Huxleya

«da percepcija jest (ili barem može biti, trebala bi biti) isto što i Objava, da Stvarnost svijetli iz svake pojave, da je Jedno totalitet, beskonačno prisutno u svim partikulama.»

Aldous Huxley, *Heaven and Hell*

HUXLEY I EKSPERIMENTI SA PSIHODELIČNIM DROGAMA

U samom početku željela bih istaknuti da svrha mog razmatranja nije promocija psihodeličnih droga, nego istraživanje fenomena koji je djelomično vezan uz njih. Pored psihodeličnih droga kao što su peyote kaktus, psilocybin i LSD-25, postoje i druge metode za postizanje istog učinka u umu. Prema Albertu Hofmannu, slučajnom otkrivaču poznatoga LSD-25, Aldous Huxley duboko je izučavao ove fenomene i eksperimentirao samo sa psihodelicima koji ne uzrokuju narkotičku ovisnost i koji su «manje toksični od ostalih tvari na repertoaru farmakologa» (*The Doors* 5). Znao je da su u Meksiku psihodelici korišteni već tisućama godina kao sakramentalne droge. Naime, oni proizvode duboke efekte promjene svijesti i katkad mogu imati negativne posljedice, najčešće poznatu pojavu straha, *mysterium tremendum*. «Ovaj strah posljedica je nesrazmjera čovjekovog egoizma i božanstvene čistoće, čovjekove samoizazvane podijeljenosti i Božje beskonačnosti» (*The Doors* 49). Latinoamerički Indijanci upravo su iz tih razloga ritualno korištenje droge dopuštali samo onima koji su se prethodno podvrgnuli čišćenju sastojanom od posta i molitve (*Moksha* Preface).

Huxley je kao filozof koristio meskalin u pokušaju da otkrije «mjesto uma u prirodi i odnosu između mozga i svijesti» (*The Doors* 46). Djelo *The Doors of Perception* (1954) i njegov nastavak *Heaven and Hell* (1956) sadrže zbroj Huxleyevih iskustava s meskalinom i drugim fenomenima svijesti. Alexander T. Slughin u Uvodu u djelo *Moksha* (zbirka Huxleyevih spisa) govori o Huxleyevoj «fasciniranošću potencijalom ovih droga da omogućé iskustva učenja koja su inače zanijekana u našem obrazovnom sustavu» (*Moksha* Introduction). Huxley nije bio protiv obrazovanja već protiv kulturno

uvjetovanih predrasuda u koje je naš svijet 'utopljen'. Za njega je svijet izgledao mnogo drukčije, a funkcija mozga za njega je kao ona hipoteza Henrya Bergsona po kojoj naš mozak sa svojim uobičajenim jastvima «djeluje kao utalitaristički aparat za ograničavanje i selekciju iz ogromnog svijeta te za kanaliziranje iskustava u biološki profitabilne kanale» (*Moksha* 29). Što se događa kada doživimo bolest, emotivni šok, meskalin, estetsko iskustvo ili mistično prosvjetljenje?(1) Uobičajena aktivnost mozga je ograničena i *Drugi svijet* budi se u našoj svijesti. Albert Hofmann je u svom djelu *LSD – moje problematično dijete* rekao:

«...tada ulazak u drugu stvarnost pod utjecajem LSD-a može biti objašnjen činjenicom da mozak, sjedište primatelja, biva biokemijski promijenjen. Primatelj je tada podešen na drugoj valnoj duljini koja tada korespondira normalnoj, svakodnevnoj zbilji. Pošto beskrajna raznolikost svemira korespondira beskonačnom broju različitih valnih duljina, ovisno o podešenosti primatelja, mnoge različite realnosti, uključujući i retrospektivni ego, mogu postati svjesne. Ove različite realnosti, točnije određene kao različiti aspekti realnosti, nisu međusobno isključive nego komplementarne, a zajedno tvore dio sveobuhvatne, bezvremenske, transcendentalne realnosti, u kojoj je čak i nepobitna srž samosvijesti, koja ima moć zabilježiti ove razne razine ega, biva locirana. Istinska važnost LSD-a i srodnih halucinogena leži u njihovoj sposobnosti da prebace smještenost valne duljine primajućega «ja» i tako pobude promjene u stvarnosti svijesti. Ova sposobnost da se dopusti drukčijim, novim slikama stvarnosti da se pojave, ova istinski kozmogonska moć, čini kultsko štovanje halucinogenih biljaka kao svetih droga razumljivim».

Huxleyevi eksperimenti sa psihodelicima i njegovo životno djelo «ne mogu se razumjeti bez uviđanja zašto ga je misticizam privukao i što je za njega pogled prema mističnom prosvjetljenju značio» (Deery 101).

PRISTUP DRUGOM SVIJETU

Postoji velika sličnost između iskustava sa meskalinom, LSD-om i adrenalinom. Adrenokrom (oksidirani adrenalin) ima meskalinu i LSD-u sličan utjecaj na tijelo. Iz razloga što je adrenokrom spontani proizvod tijela, «svatko bi od nas mogao biti sposoban proizvesti kemijsku supstancu, poznatu kao uzrok dubokih promjena u svijesti, ukoliko je pod njenim utjecajem nekoliko minuta» (*The Doors* 7). Tako su, na jedan

način ili drugi, sva naša iskustva kemijski uvjetovana. U svojim predavanjima jednom međunarodnom okupljanju psihologa (*Moksha* 212-231) Huxley je predstavio jasan sustav mogućih načina prebacivanja u različita stanja svijesti, tj. «kako istraživati zabačenije regije svijesti» i kako doživjeti «transcendentalna iskustva».

1. *Spontani pristup* – Neki ljudi imaju sposobnost otići u udaljene regije uma bilo kada i bez imalo muke. William Black i Irski pjesnik George Russell često su se premještali iz svakodnevnice u svijet vizija. Prigodno su i «obični ljudi» privilegirani posjetiti «oprečnu stranu uma». Također je moguće da veliki broj djece živi u ovakvom «vizionarskom svijetu».
2. *Potpomognuti pristup* – Postoji mnogo različitih načina da se potakne vizionarsko iskustvo. Bez ulaženja u detalje slijedeći su nabrojani:
 - Hipnoza – događa se rijetko, ali neki ljudi u ovom stanju uma mogu ući u vizionarski svijet gdje opažaju čudna stvorenja i pejzaže.
 - Joga – metoda usredotočenja na jednu točku može rezultirati probijanjem iz svakodnevnice u *Drugi svijet*.
 - «Ograničenje okoline» - um izolirane osobe sa ograničenim vanjskim stimulansima vrlo će brzo početi proizvoditi vizionarska iskustva. Moguće je da se kušnje Sv. Antuna bile većim dijelom potaknute na ovakav način.(2)
 - Sustavno disanje – produženo zadržavanje daha vodi višoj koncentraciji ugljičnog dioksida koji tada proizvodi nevjerovatna iskustva u umu.
 - Oduzimanje sna – nakon sedam ili osam dana ne spavanja, osoba živi u «potpuno vizionarskom svijetu s provalama svih vrsta čudnih vizija».
 - Post – nakon dugog razdoblja apstinencije od hrane kemija tijela se mijenja, a pored ovih javljaju se i psihološki efekti.
 - Samonanešena kazna – pri samokažnjavanju «velike su količine histamina i adrenalina ispuštene». Šokirano tijelo proizvodi histamin što vodi fizičkim i mentalnim efektima. Adrenalin može biti uzročnik halucinacija, a toksini iz rana mijenjaju enzimski sustav mozga. Ovim

metodama asketa može proizvesti različita stanja svijesti, uključujući psi-fenomene, vizije i mistična iskustva (*Heaven and Hell* 62-63).

○ Prolongirano i kontinuirano obredno pjevanje, bubnjanje ili recitiranje može proizvesti sličan, ali manje snažan efekt.

○ 'Gledalačka' umjetnost – vatromet, fotografija, kazališni spektakl, film, umjetnost i svjetlosni aparati poput stroboskopa također su poznati prijevoznici u daleke regije uma.

○ Alkohol – najstarija i najšire upotrebljavana tvar za promjenu svijesti.

3. *Kemijski pristup* – Potrebno je zabilježiti da je gotovo svaka religija u povijesti poznavala i koristila droge koje mijenjaju um i potiču vizionarska iskustva. Indijanci su koristili *Somu*, a Grci, Kelti i Perzijanci alkohol.

4. *Pristup putem gljiva* – kao što je već rečeno, meksički peyote kaktus, meskalin (ekstrakt kaktusa), LSD (polusintetizirana droga) i psilocybin (psihodelični alkaloid prisutan u mnogim vrstama gljiva) pripadaju ovoj skupini.

Sva ova sredstva i metode mogu, prema Huxleyu, biti korištena u «primijenjenom misticizmu» i njihovo korištenje je korisno.

OTHER WORLD

O prethodno spomenutim predavanjima skupu psihologa o naravi ovoga svijeta, Huxley govori u djelima *Heaven and Hell* i *The Doors of Perception* kao i u svojim pismima. Prema Huxleyu mogli bismo reći da je svijest sačinjena od tri sfere:

- ▶ osobna svijest – «zabrinuta nad problemima svoje privatne povijesti»,
- ▶ kolektivna svijest – svijet Jungovih arhetipova i
- ▶ *Drugi svijet* – raj i pakao proroka i pjesnika (*Moksha* 54).

«Čovjek se sastoji od onoga što ja zovem Starim svijetom osobne svijesti i, preko mora, pregršta Novih svjetova – ne tako daleke Virginije i Caroline osobnog nesvjesnog i vegetativne duše; Daleki

Zapad kolektivno nesvjesnog, sa svojom florom i simbolima, plemenima i aboridžinskim arhetipovima te preko jednog šireg oceana, gdje leže antipodi svakodnevnosti svijesti, svijet vizionarskog iskustva» (Heaven and Hell 10).

Osnovne karakteristike ove udaljene regije uma, gotovo sasvim različite od svakodnevnice, mogu biti klasificirane u jedanaest percepcija.

- Svijetlo i boje – iskustva sa svijetlom mogu biti negativna i pozitivna. Negativno svijetlo pripada paklu, svijetu schizofrenika te može biti viđen na kasnim radovima Van Gogha, Goye i u Kafkinim pričama. Pozitivno svijetlo pripada raju. Predmeti svijetle sami od sebe, sve je «brilijantno osvijetljeno i izgleda kao da sja iznutra», «sve sja nutarnjim svijetlom». «Sve boje bivaju pojačane...a sposobnost uma da zamjeti razlike u nijansama je znatno povišena» (*The Doors* 14).
- Kategorija prostora nije izbrisana, ali prestaje biti od značenja, a um percipira svijet i drugim sredstvima, ne samo prostornim kategorijama. Osnovno zanimanje više ne leži u mjerama i lokaciji nego u postojanju i smislu (*The Doors* 14).
- Vrijeme – dolazi do gotovo potpune indiferentnosti spram protoka vremena.
- Nikakva odvojenost subjekta i objekta više ne postoji te je prevladao osjećaj potpune solidarnosti.
- Intuitivno razumijevanje drugih ljudi.
- Osoba nema interesa činiti išta.
- Jezik – u «svijetu transcendentálnih iskustava» um je potpuno slobodan od jezika i izvanjskog pojmovnog mišljenja. Svemir biva viđen na potpuno drukčiji način i potpuno je neizreciv (*Heaven and Hell* 16).
- Strah od smrti je izbrisan.
- Ljubav – iskušena je kao primarna i temeljna kozmička činjenica. Osjećaj ljubavi popraćen je osjećajem «jake zahvalnosti zbog privilegije postojanja u ovom svemiru» (*Moksha* 142).
- Značenje (Smisao) – predmeti imaju značenje (smisao) intenzivno poput njihove boje i identično s postojanjem, samostojni su, predstavljaju same sebe (*Heaven and Hell* 19).

- Osjećaj potpune ispunjenosti – bez obzira na bol, smrt i sve horore oko nas «sa svemirom je nekako sve u redu» (Moksha 222).

Tokom vizionarskih iskustava moguće je doživjeti kako pozitivno tako i negativno iskustvo *Drugog svijeta*. Huxley tvrdi da «...vizionarsko iskustvo nije uvijek blaženo. Katkad je užasno. Postoji pakao isto kao i raj.» (*Heaven and Hell* 49) Negativne emocije poput straha, gnjeva i mržnje mogu se pojaviti, a ove prema ljudskom nahođenju nisu kompatibilne sa rajskim svijetom. Pod utjecajem meskalina «na jedan način je sve upravo onako kako bi trebalo biti, no na drugi način nešto nije u redu» (*The Doors* 32). Istina je da naši problemi neće biti riješeni uzimanjem psihodeličnih droga. «Potpuno i konačno riješenje» je Bodhisattva, «praktično milodarje», inkarnirani Bog.

ZAKLJUČAK

«Mnogi bijahu šokirani. No, naravno, Huxley nije ni prvi ni zadnji pisac koji je eksperimentirao sa drogama; mnogi autori težili su proširenju svoje svijesti pomoću takvih sredstava.» (Deery 106) Poput Dickensa, Poea, Tennysona, Balzaca, Boudlaira, Rimbauda, Anais Nina, Picassa i Modiglianiana i Huxley je «ispitivao granice stvarnosti» u želji da iskusi transcendentalnu stvarnost kojoj je do tada pristupio jedino intelektualno. «Gotovo dvadeset godina Huxley je pisao o misticizmu, no tek nakon uporabe meskalina 1953. je mogao ustvrditi svoje prvo mistično iskustvo, prvi pogled na drugu obalu.» (Deery 105) Huxley je vjerovao da nisu u pitanju samo psihodelične droge, već da su i svaka droga koja uzrokuje ovisnost i alkohol «rezultat samotranscendentalne želje» - isto kao što su to i duhovne vježbe i joga (*Moksha* 160). Za njega iskustva s meskalinom nisu «nužna za spasenje», ali zato jesu «potencijalno dobra pomagala koja treba prihvatiti zahvalno, ukoliko postanu dostupna.» Kada se vrata jednom otvore pomoću kemijskih supstanci, moguće je da osoba ponovo uđe u *Drugi svijet*, ali bez ikakve vanjske pomoći.

Iako duboko zahvalan na uvidima koje mu je omogućilo konzumiranje meskalina, «borio se za strogo znanstveno izučavanje i ograničeno uvođenje u krug svjetskih znanstvenih i

političkih vođa. Možda je na kraju i požalio utjecaj kratkog izdanja [djela *The Doors of Perception*]» (Deery 107) LSD je uvelike zloupotrebljavan tijekom 60-ih i 70-ih, no nitko ne može okriviti Huxleya i njegov esej *The Doors of Perception*, jednostavno zato što je pristup masa psihodeličnim drogama bio mnogo manje ozbiljan od Huxleyevog. Između ostaloga, psihodelična iskustva su za njega bila tek prvi stupanj mističnih iskustava, a ne cilj u sebi samima. Nakon izdavanja *The Doors of Perception* i njegovog javnog zastupanja pozitivnih efekata psihodelika, Huxleyev status u intelektualnom svijetu biva okaljan. No, upravo u toj činjenici leži njegova veličina. Naime, njegov je um otvoren za sva pitanja, a ne samo za ona podobna za neki određeni *Geistzeit*. Iako filozofija nije bila njegovo službeno zvanje i nije bio zagovornik diskurzivnog intelekta, ispod njegovih interesa za mistično i eksperimenata s ljudskim umom, leži jedna zanimljiva filozofska teorija. Kombinirao je Bergsonov filozofski model, Jungovu teoriju o kolektivno nesvjesnom te mistične elemente iz svih velikih svjetskih religija. Za Huxleya je um jedan primalački stroj, nešto poput radio aparata. Promjenom valne duljine, što se događa pri promjeni kemijskog stanja mozga, mijenja se i naša perspektiva te postajemo sposobni percipirati različite stvarnosti. Ukoliko ostanemo otvoreni prema njegovoj načelnoj ideji mogli bismo postići bolje znanje o «stvarnom svijetu» koji je «drukčiji od svemira koji su ljudi sami stvorili u skladu sa svojim kulturno uvjetovanim sredstvima.» (*Moksha* Introduction)

Postoji mnoštvo stvarnosti, ali će mozak koji normalno funkcionira percipirati samo onu koja je od neposredne važnosti za praktični život. Ono što uobičajeno zovemo 'stvarnošću' je tek komadić ukupne činjenice koju naša biološka oprema, naša jezična ostavština i naše misaone i emotivne društvene konvencije čine shvatljivim. (*Moksha* 109) Huxley nije direktno govorio o međudjelovanju uma i tijela, ali je na jednom od svojih predavanja izjavio da moramo promijeniti naš jezik kako bismo opisali «kontinuum uma i tijela, svemir potpunoga kontinuiteta» (*Moksha* 183). Sve je sa svime povezano, a dvije stvarnosti uma i tijela ne mogu se odvojiti. Ne možemo se pitati što dolazi prvo, mentalno ili fizičko. Svemir je kontinuum, «mnoštvo u jedinstvu, pomirenje oprečnosti, ne-dvojstvo različitosti, a ljubav je «most između subjektivnog i objektivnog, dobra i zla, smrti i života» (*Moksha* 92).

BILJEŠKE

¹ Za mene ovdje postoji određena sličnost između Huxleyevog i Jaspersovog poimanja «graničnih situacija» u kojim imamo iskustvo autentične egzistencije. U: Wikipedia:

Karl Jaspers

² Prema Huxleyu, asketizam je dvojako motiviran: pružiti zadovoljenje za prošle grijehe i izbjeći kaznu te putovati na oprečnu stranu uma. U: *Heaven and Hell*, 13.

Preveo: Stipe Buzar

BIBLIOGRAFIJA

Deery, J.: *Aldous Huxley and the Mysticism of Science*. Macmillian Press. London 1996.

Huxley, A.: *The Doors of Perception*. Chatto and Windus. London 1954.

_____: *Heaven and Hell*. Chatto and Windus. London 1956.

_____: *Moksha*. Flamingo. London 1994.

Hofmann, A.: *LSD – My Problem Child*.

Flashback. 31. Mart 2006.

http://www.flashback.se/archive/my_problem_child/

Wikipedia – The Free Encyclopedia

Wikipedia. 31. Mart 2006.

http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page